

TARTU ÜLIKOOL
haridusteaduste instituut

Kaasava hariduskorralduse tõhusus üldhariduses 2023

Gerli Silm, Liina Lepp, Tiina Kivirand, Äli Leijen, Margus Pedaste, Pille Nelis,
Liisa Rikanson, Ami Sild, Annika Kutti

Uuringu lähtekoht ja eesmärk

- Kaasav haridus on Eesti hariduskorralduse juhtiv põhimõte, mis sõnastati põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses aastal 2010.
- Viis aastat pärast seda viidi läbi uurimus (Räis *et al.*, 2016), mis kaardistas, kuidas on kaasav haridus rakendunud, sealhulgas, millised on erinevate sihtrühmade hoiakud selle osas.
- Käesoleva **uuringu eesmärk** on anda järgmine ülevaade kaasava hariduse rakendumisest üldhariduses (ka alushariduses), sealhulgas muutustest, mis on toimunud alates 2015. aastast.

Uurimisküsimused

1. Kuidas on Eesti üldhariduses (sh alushariduses) rakendunud kaasav hariduskorraldus?
2. Milline on Eesti kaasava hariduskorralduse olukord võrdluses Eestile sarnase kultuuritausta ja arengutasemega riikide vastavate arengutrendidega?
3. Millised on erinevate sihtrühmade hoiakud ning rahulolu seoses kaasava hariduskorraldusega ning kuidas on need muutunud võrreldes 2016. aastaga?
4. Mis teguritega on seotud rühma, lasteaia, klassi ja kooli valik haridusliku erivajadusega õppijatele ning kuidas on need valikud seotud tema edasise käekäiguga haridusteel, tööelus ja/või sotsiaalhoolekande süsteemis?
5. Missuguseid meetmeid riigi või kohalikul tasandil tuleks muuta või lisada, et iga õppija saaks oma vajadustele vastavat kvaliteetset haridust ning vajaduse korral tuge elukohajärgses lasteaias/koolis ning missugused on olulised piirkondlikud vm eripärad, mida tuleks edasiste poliitikameetmete kavandamisel arvestada?
6. Millised riskid võivad takistada meetmete tulemuslikkuse saavutamist?

Kirjanduse ülevaade

- Kaasava hariduse rakendumist kirjeldavad **kriteeriumid**:
 - kaasava hariduse mõiste ja selle koostöla õigusaktidega;
 - ühised arusaamad kaasava hariduse olulisusest;
 - kultuurilised ja struktuursed tegurid kaasava hariduse rakendamisel;
 - koostöö kui eduka kaasamise võtmetegur;
 - kaasava hariduse tõhususe monitoorimine ja hindamine.
- Ülevaade kaasava hariduse **rahastamise põhimõtetest**:
 - Sisendrahastamine
 - Läbilaskevõime rahastamine
 - Väljundrahastamine

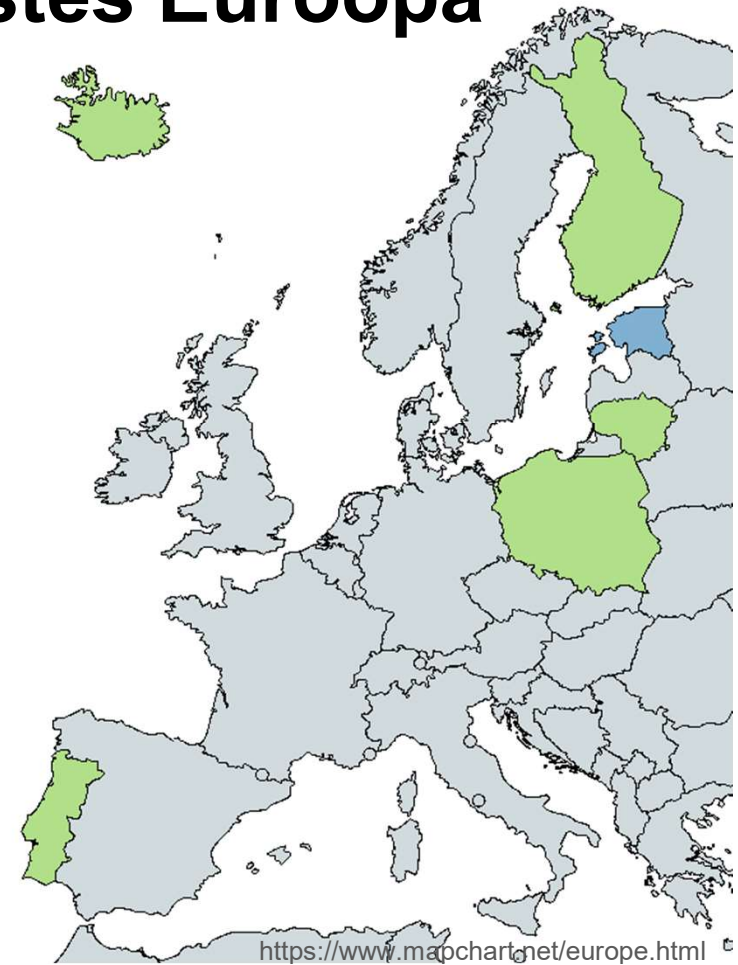
Kaasav hariduskorraldus Eestis

- Ülevaade kaasava hariduse rakendumist reguleerivatest õigusaktidest ja neis tehtud peamised muudatused.
 - Kaasava hariduse põhimõte on PGS-is sätestatud alates 2010. aastast. 2018. aasta seaduse muudatustega on põhjalikumalt kirjeldatud mõiste sisu, kuid rakenduslikku külge ei ole avatud.
 - Muutunud on haridusliku erivajadusega õpilase määratlus. Haridusliku erivajadusega õpilaseks peetakse vaid õpilasi, kellele kooliväline nõustamismeeskond on andnud soovitusel rakendada tõhustatud või erituge.
 - Alates 2018. aastast ei toimu eriklassi liikide põhiseadusest õppekorraldust. Õppijatele täiendava toe osutamisel on aluseks kolmeastmeline toe süsteem: üldine tugi, tõhustatud tugi ja eritugi. Eriklassis õppimise võimalus on säilinud tõhustatud ja eritoega õppijatele.
 - Tugispetsialistide ülesanded määratletud 2018. aasta ministri määrusega.
 - 2018. a muudeti hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse rahastamise korda. Riigieelarvest eraldatava tööjõukulu ja tegevustoetuse aluseks on vajatav toe maht õpilase kohta.

Muutmisel on koolieelse lasteasutuse seadus, mille üheks eesmärgiks on ühtlustada hariduslike erivajadustega õppijate õppekorraldust erinevatel haridustasemetel.

Kaasav hariduskorraldus teistes Euroopa riikides

- Leedu
- Poola
- Soome
- Island
- Portugal

Milline on Eesti kaasava hariduskorralduse olukord võrdluses Eestile sarnase kultuuritausta ja arengutasemega riikide vastavate arengutrendidega?

- 1990-ndate alguses hakkasid Leedu, Poola, Soome, Island, Portugal ja Eesti suuremat tähelepanu pöörama erivajadustega õppijate õigustele hariduses, eelkõige **seadusandlikul tasandil**.
 - Kuigi seadusandlikud muudatused on tehtud, **pole need alati taganud** kaasava hariduse põhimõtete tähenduslikku rakendamist nendes riikides.
 - Peaaegu kõigis nimetatud riikides on taas **esile kerkinud vajadus** hariduspoliitiliste muudatuste ja kaasavama haridussüsteemi järele. Olulisi samme astutud selles suunas Portugalis ja Leedus.
- Üldiselt järgivad kõik vaadeldud riigid **ühtset riiklikku raamõppekava**, mida kohandatakse vastavalt õppijate vajadustele, välja arvatud erivajadustega õppijate puhul, kes vajavad spetsiaalselt kohandatud arenguvaldkondade programmi.
 - **Eesti eristub** sellega, et põhihariduses kehtib **kaks riiklikku õppekava**: põhikooli riiklik õppekava ja põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava.
 - Erivajadustega õpilaste õppekorraldus Eestis on kõige sarnasem Soomega, kus on kõige väiksem kaasatuse määr ja suures osas **rakendatakse eraldatud õpet**.

Milline on Eesti kaasava hariduskorralduse olukord võrdluses Eestile sarnase kultuuritausta ja arengutasemega riikide vastavate arengutrendidega?

- TALIS uuring (OECD, 2019) näitas, et ligi pooled Eesti ja Leedu õpetajatest osalesid viimase aasta jooksul erivajadustega õppijate õpetamisele suunatud **professionaalse arengu tegevustes**, samas kui Portugalis, Islandil ja Soomes oli selliseid õpetajaid umbes kolmandik.
- Võrdlusalustest riikidest paistab positiivse näitena kaasava hariduse rakendamisel silma **Portugal**, kuid ka seal vajab õpetajate toetamine täiendavat tähelepanu.
- Ligi kolmandik Portugali ja Eesti õpetajatest hindasid oma **koolitusvajadust erivajadustega õppijate õpetamisel väga kõrgeks**. Portugali õpetajate kõrget koolitusvajadust kaasava hariduse teemadel kinnitavad ka hilisemad ülevaated (Flores, 2024).

Empiirilise uuringu metoodika

- **Registriandmete analüüs** annab ülevaate, kui palju on Eestis toe vajadusega õppijaid (sh haridusliku erivajadusega õpilasi), milline on nende õppekorraldus ja millist tuge neile rakendatakse Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmetel. EHIS-e andmete sidumine teiste registritega võimaldas analüüsida lisaks haridustee jätkumisele pärast põhikooli ka seda, milline on täiendavat tuge vajanud õpilaste käekäik tööturul (töövõime, keskmine sissetulek, sotsiaalhoolekandesüsteemi jõudmine).
- **Küsitlus ja intervjuud** erinevate sihtrühmade hulgas. Küsimustiku ja intervjuukavade aluseks võeti Centar 2016. a uuringuinstrumendid (Räis *et al.*, 2016). Küsitluse ja intervjuude tulemused annavad ülevaate osapoolte arvamustest, hoiakutest ja kogemustest seoses kaasava hariduse rakendumisega Eesti lasteaedades ja koolides.

Küsitluse ja intervjuude valim

Küsimustik: n = 2444

Intervjuud: n = 119

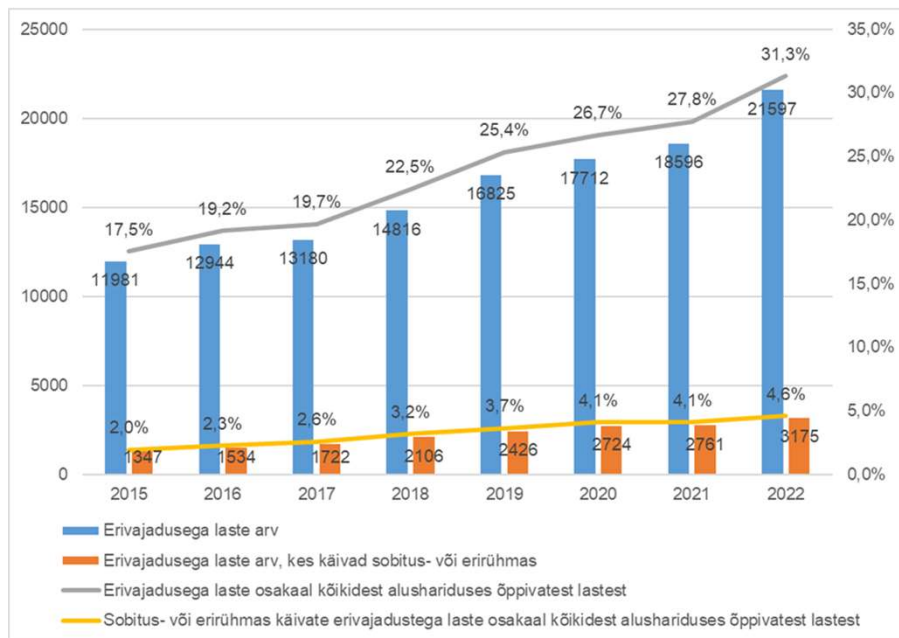
Sihtrühm valimis	Lasteaed		Üldhariduskool	
	Küsimustik	Intervjuu	Küsimustik	Intervjuu
Haridusasutuse juht	128	5	148	5
Õpetaja	287	5	595	16
Abiõpetaja	-	-	25	12
Õpetaja abi/assistent	71	2	-	-
Tugiisik	-	-	-	5
Tugispetsialist	59	4	142	8
Haridusasutuseväline tugispetsialist	3	-	6	-
HEVKO	93*	-	29 + 89*	4
Haridusasutuse pidaja (nii kooli kui lasteaia tasandil)			39	10
Rajaleidja spetsialist (nii kooli kui lasteaia tasandil)	-	-	30	6
Lapsevanemad	378	2	504	10
Õpilased	-	-	-	15
Valdkonnaga seotud õppejõud	-	-	-	10

* - täitsid HEVKO ülesandeid oma põhitöö kõrvalt ja kajastuvad valimi hulgas ka oma põhitöö alusel

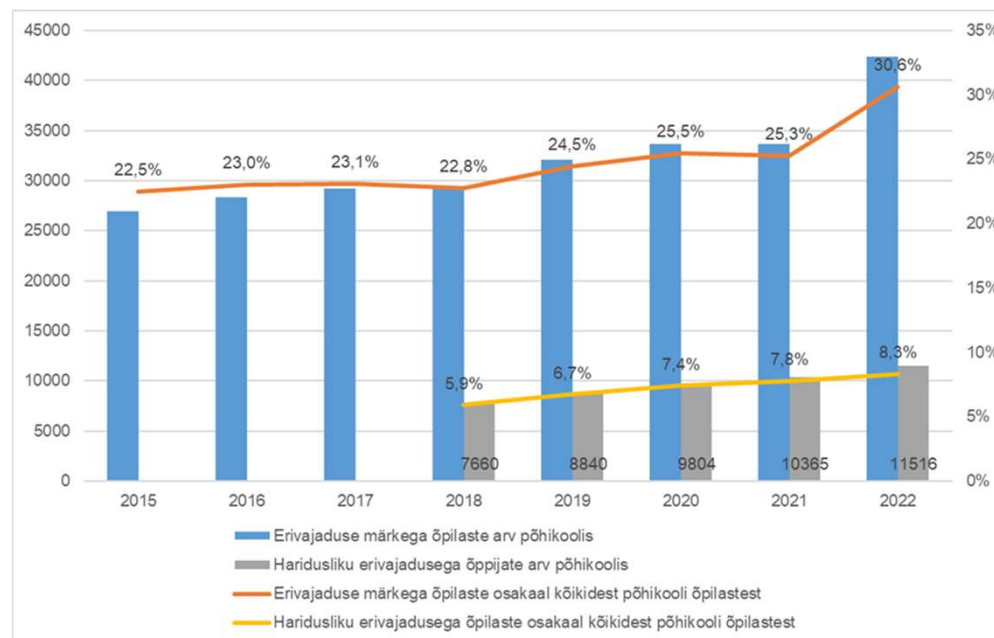
Kuidas on Eesti üldhariduses (sh alushariduses) rakendunud kaasav hariduskorraldus?

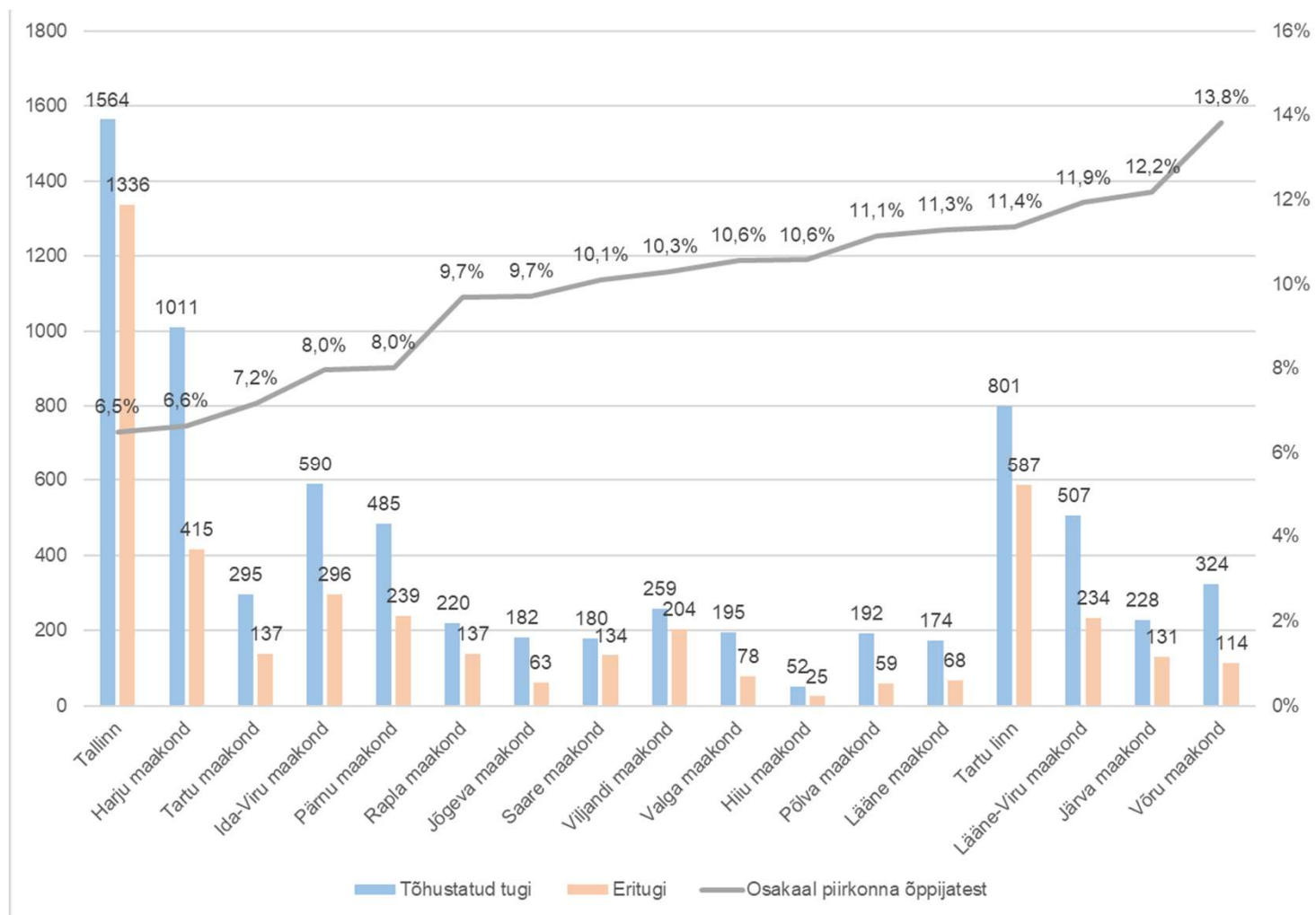
- EHISE andmete põhjal näeme, et alushariduses ning põhikooliastmetes on haridusliku erivajadusega laste ja õpilaste hulk vaatlusalustel aastatel (2015/2016–2022/2023 õppeaasta) olnud **kasvutrendis**.

Alusharidus

Põhiharidus

Haridusliku erivajadusega põhikooli õpilaste osakaal piirkonna kogu õpilaste arvust õppeaastal 2022/2023

Kuidas on Eesti üldhariduses (sh alushariduses) rakendunud kaasav hariduskorraldus?

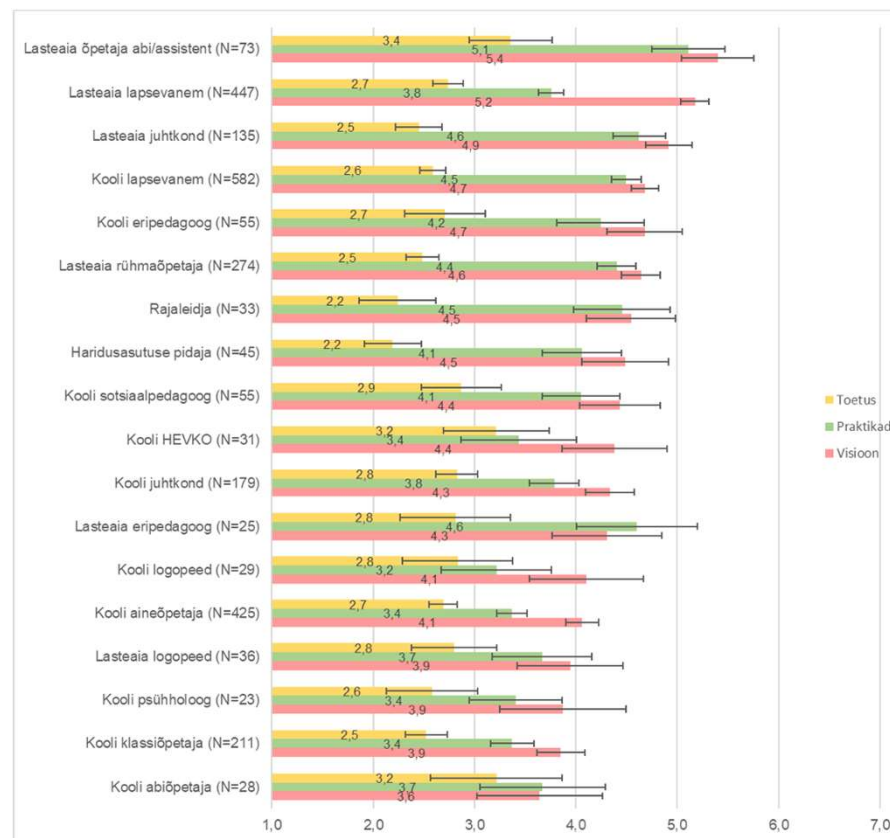
- Küsitluse tulemused näitasid, et valdavalt **ei nõustuta, et tõhustatud toe ja eritoe vajadusega õpilaste kaasamine on olnud Eestis optimaalne**. Erinevate sihtrühmade vastuseid kõrvutades ilmneseid siiski suured erinevused, näiteks erikoolide personal peab teistest suuremal määral vajalikuks haridusliku erivajadusega laste suunamist erikoolidesse ja vähem tavakoolidesse.
- Olulise kaasamise takistusena toodi erinevate sihtrühmade poolt esile **ressursside puudus**. Lisaks rahalistele ressurssidele toodi teravalt välja tugispetsialistide puudus, eriti maapiirkondades.
 - Võrreldes asutuse väliste spetsialistide ja haridusasutuse välise nõustamismeeskonna teenustega, hinnati **asutuse siseste tugispetsialistide tööd kõrgemalt**.
 - Erikoolides hinnati toe kättesaadavust õppijatele ja õpetajatele paremaks kui tavakoolides.

Kuidas on Eesti üldhariduses (sh alushariduses) rakendunud kaasav hariduskorraldus?

- **Rahulolu Rajaleidja tööga** oli lasteaedade ja koolide personali hinnangul **suhteliselt madal**.
 - Oodatakse, et Rajaleidja nõustaks õpetajaid rohkem ja sisulisemalt ning teeks otsuseid enam tuginedes otsestele tõenditele, sh haridusasutuses läbi viidud vaatlustele ja hindamistele.
- Kõik sihtrühmad rõhutasid, et **ülikoolides tuleb koolitada piisavalt tugispetsialiste**, et katta lasteaedade ja koolide vajadus nende järele.
- Leiti, et õpetajakoolituse esmaõppes tuleks oluliselt rohkem tähelepanu pöörata kaasava hariduse teemadele ning õpetajate ja tugispetsialistide ettevalmistuses peaks olema **piisavalt võimalusi ühistööks juba õpingute ajal**.
- Rõhutati haridusasutuste juhtide ja õpetajate **professionaalse arengu vajadust kaasava haridusega** seotud hoiakute, teadmiste ja oskuste valdkonnas.
- **Senised täienduskoolitused** on uuringus osalenute hinnangul olnud pigem tagasihoidlikud erinevate õppijate koosõpetamise käsitlemisel.

Millised on erinevate sihtrühmade hoiakud ning rahulolu seoses kaasava hariduskorraldusega ning kuidas on need muutunud võrreldes 2016. aastaga?

- Kaasava hariduse põhimõtte osas (kaasava hariduse visioon) on erinevate sihtrühmade **hoiakud pigem positiivsed**. Kuid esineb ka väga negatiivseid hoiakuid.
 - **Lasteaia personali hoiakud** on kaasava hariduse põhimõtete suhtes omakorda **mõnevõrra soosivamad** kui **kooli personali omad**.
 - Lapsevanematest on **lasteaia lapsevanemad soosivamad** kaasava hariduse suhtes kui kooli lapsevanemad.
 - **Toe vajadusega laste vanemad** hindavad **lasteaia** kontekstis **kõrgemaks kaasava hariduse kasu** ja **kooli** kontekstis **madalamaks kaasava hariduse riske** võrreldes teiste vanematega.

Millised on erinevate sihtrühmade hoiakud ning rahulolu seoses kaasava hariduskorraldusega ning kuidas on need muutunud võrreldes 2016. aastaga?

Ideeliselt on see nagu mõte olnud nagu väga hea ja kindlasti nii-öelda, kui me vaatame seda nagu ühiskondlikku arengut, et ega siin väga palju alternatiive ei ole. Et kui, kui me tahame, et kõik tunneks ennast ühiskonnas võrdväärselt ja lugupeetult, austatud kodanikena end täna ja ka homme, siis see kaasava hariduse vajadus on nagu igal juhul. (Koolipidaja Keir)

Erivajadusega laste kaasamine tavaklassis ei ole mõttekas. See ei tööta, sest kogu aur läheb erivajaduse "purki pistmise" peale ära ja need lapsed, kes tegelikult suudaksid kiiremas tempos õppida, kaotavad huvi õppimise vastu, sest kogu aeg aitame kedagi järele. LOOGE palun uuesti erivajadustega inimestele koolid, mille te 2007. ja 2008. aasta paiku kinni panite, siis räägime edasi ka erivajadusega laste õppe edukuse paranemisest. (Abiõpetaja)

Eesti riigil puudub ressurss, mis tagaks korraliku kaasava hariduse rakendamise. Meil ei ole isegi tavaõpilaste jaoks klassi- ega aineõpetajaid ega piisavalt palgaraha juba tööl olevate õpetajate jaoks. Kui sooviksime, et kaasav haridus päriselt töötaks, oleks enamikel koolidel vaja juurde palgata kõvasti tugispetsialiste, eripedagooge ja abiõpetajaid. Reaalsus on see, et selleks ei ole raha. Täna sees päevas kahjustab kaasav haridus tavaõppijat! Peame lähtuma reaalsest olukorrast, mitte soovunelmast. (Aineõpetaja)

- Õpilastega läbi viidud intervjuud näitasid, et **kuuluvustunde** (sõprade olemasolu, turvatunne klassis, ühise klassikollektiivi tunne jne) toetamisega on vaja süsteemsemalt tegeleda.
 - Eriti tuleks tähelepanu pöörata kuuluvustunde ja sõprussuhete toetamisele üks-ühele õppes, väikeklassides ja õpiabitundides osalevate õpilaste puhul.

Tunnen end koolis normaaalselt, aga samas ka üksikuna, sest sõpru pole eriti. Hinded on head, suhted kaaslastega halvad. (...) Me ei suhtle väga, pigem hoitakse minust eemale mu erivajaduse tõttu. Minu ainuke sõber koolis on minu tugiisik, ta on väga tore. (...) Kaasõpilased võiksid minuga rohkem suhelda. See oleks tore. (Õpilane Triin)

Nad [väikeklassis õppivad õpilased] olid ülejäänud klassiga koos ainult kehalise kasvatuse ja klassijuhatajatunni ajal. Nad olid justkui eraldi klass ja kahe klassi vahel ei toimunud väga palju suhtlust. Kui me 9nda lõpetasime ei olnudki keegi ühest klassist teistega väga suhelnud ja ühtegi sõprussidet ei oldud loodud. (Õpilane Lili)

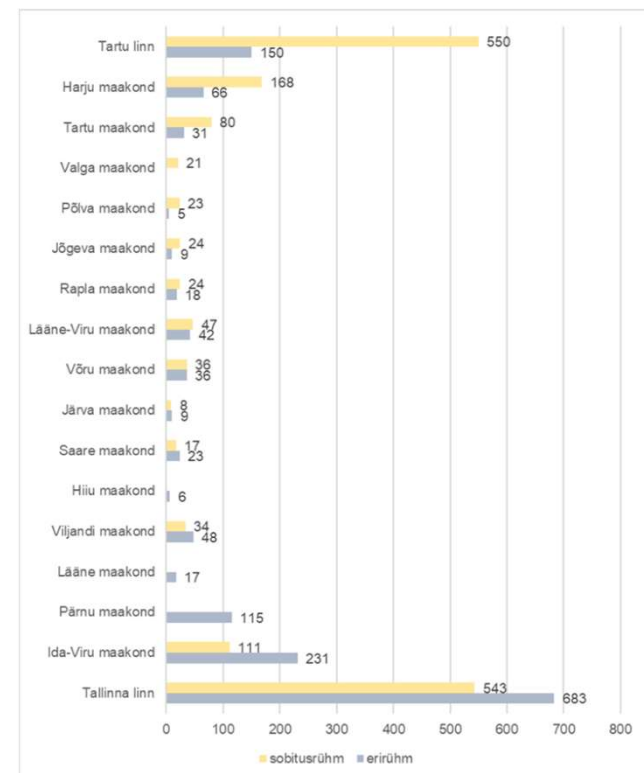
- Uuringu tulemusel ilmnas, et **osa õpilasi ei olnud teadlikud**, miks nad teatud viisil õpivad ja kuidas see nende õppimist toetab.
 - Seega tuleks **õpilasi rohkem kaasata** neid puudutavate õppekorralduslike otsuste tegemisse ning selgitada neile, miks teatud õppetöö korraldus on nende õppimisele ja arengule kasulik.

Millised on erinevate sihtrühmade hoiakud ning rahulolu seoses kaasava hariduskorraldusega ning kuidas on need muutunud võrreldes 2016. aastaga?

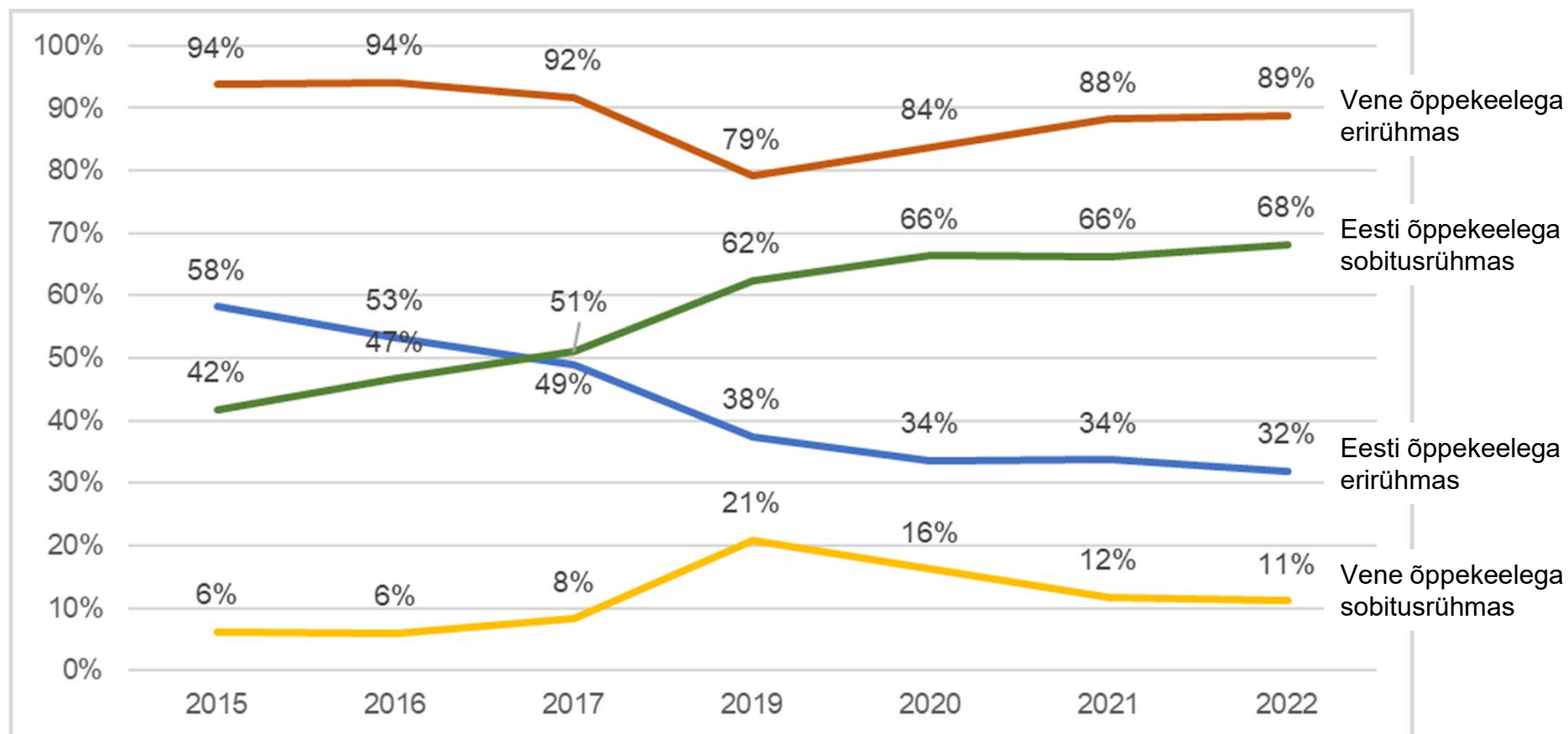
- Tulemused näitavad, et Eestis **tuleb jätkuvalt tegeleda positiivsete hoiakute kujundamisega** kaasava hariduse suhtes. Hoiakud kaasava hariduse rakendamise praktilise teostatavuse osas olenevad sellest, kas on olemas **vajalikud ressursid** (vastava ettevalmistusega inimesed ja füüsiline keskkond) nii rühma- kui klassiruumis.
- Käesolevas uuringus leitud **hoiakud** on üsna **sarnased eelmise, 2016. aasta uuringu tulemustega** (Räis *et al.*, 2016), kus enamus sihtgruppe pooldasid mõtet, et õppijad peaksid saama õppida oma kodulähedases koolis, kuid sageli nähti parima võimalusena **eriklasse**. Juba siis toodi probleemina esile ressursside puudust.
- Kokkuvõtvalt võib öelda, et üldiselt ollakse nõus kaasava hariduse aluseks oleva ideega, kuid **nähakse suuri puudujääke selle praktilises rakendamises**.

Mis teguritega on seotud rühma, lasteaia, klassi ja kooli valik haridusliku erivajadusega õppijatele ning kuidas on need valikud seotud tema edasise käekäiguga haridusteel, tööelus ja/või sotsiaalhoolekande süsteemis?

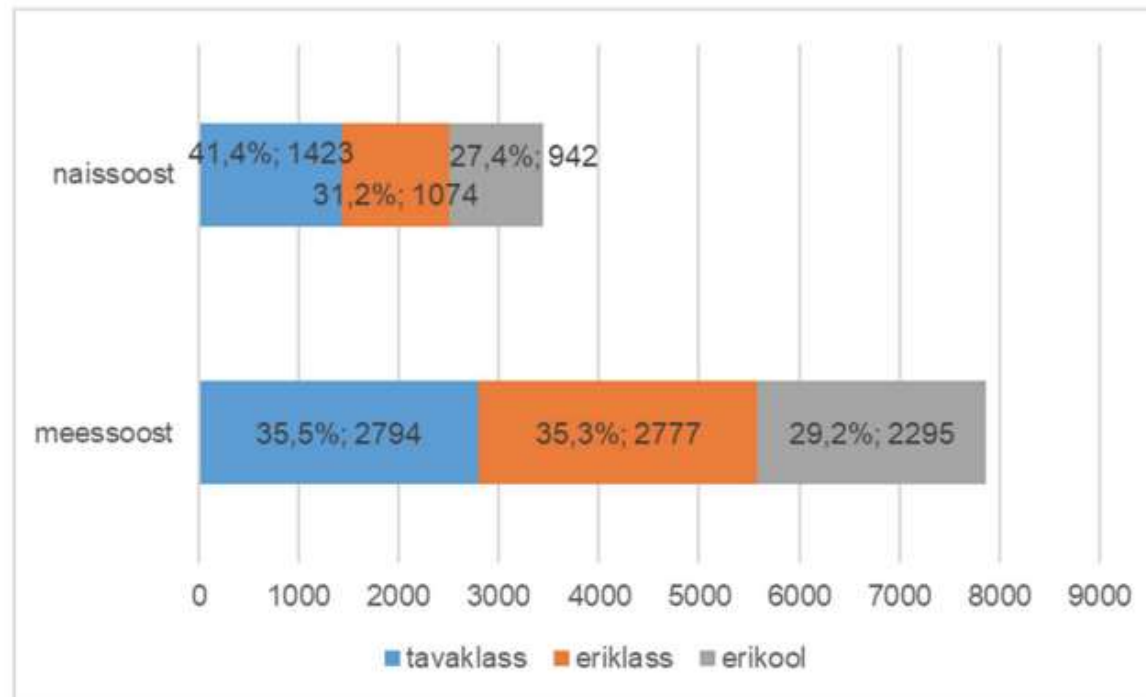
- **Piirkondade** vahel esineb **suuri erinevusi** selles, kui võrd sealsed erivajadustega lapsed käivad lasteaedade sobitusrühmades.
 - 2022/2023 õppeaastal õppis **Tartu linnas** kõige rohkem erivajadustega lapsi **sobitusrühmades**, samas kui Pärnu, Lääne ja Hiiu maakonnas ei olnud ühelgi lapsel märgitud õppimist sobitusrühmas.
 - **Ida-Viru** maakonnas on **kõige suurem erirühmades** käivate erivajadustega laste osakaal.
 - **Erirühmades** käivad pigem **poisid** ja **vene õppekeele**ga õppijad, samas kui **sobitusrühmades** käivad pigem **tüdrukud** ja **eesti õppekeele**ga õppijad.

Õppekorraldus sõltuvalt õppekeelest lasteaias

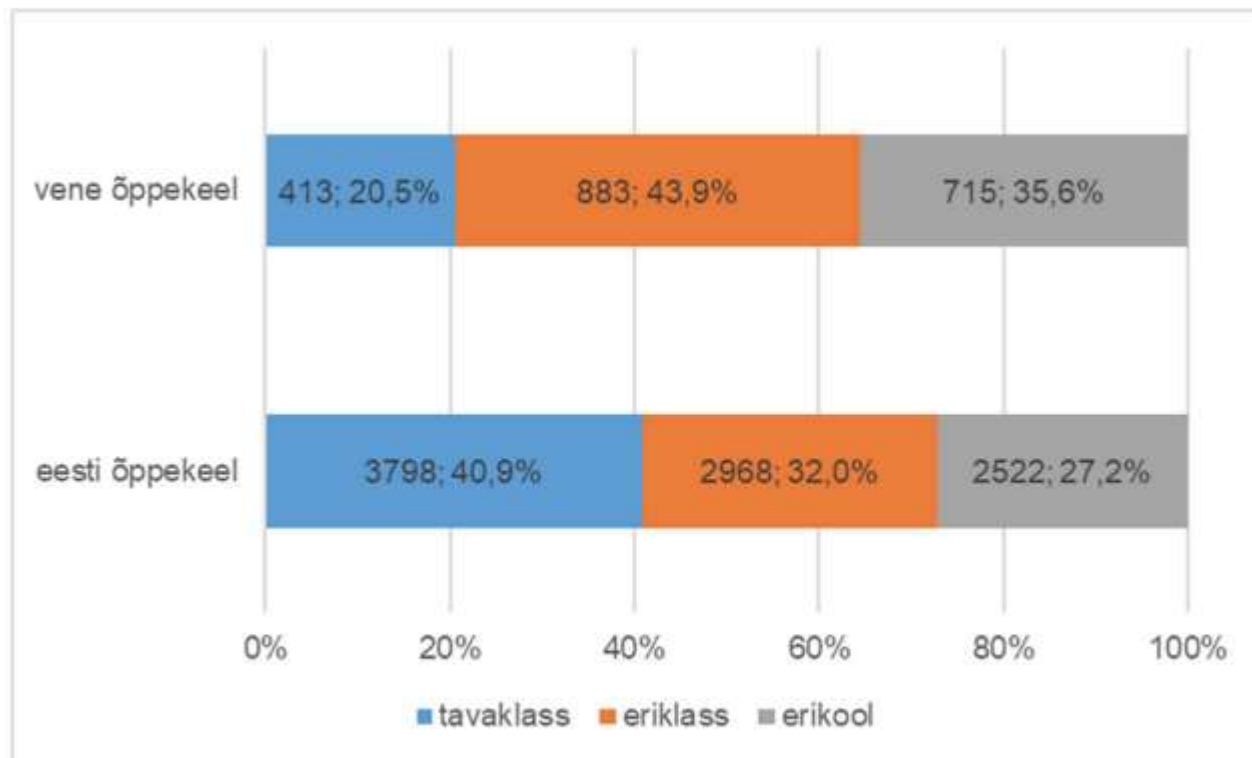

Joonis 34. Haridusliku erivajadusega põhikooli õpilaste jagunemine soo ja klassi liigi kaupa, 2022/2023 õa

Allikas: EHIS

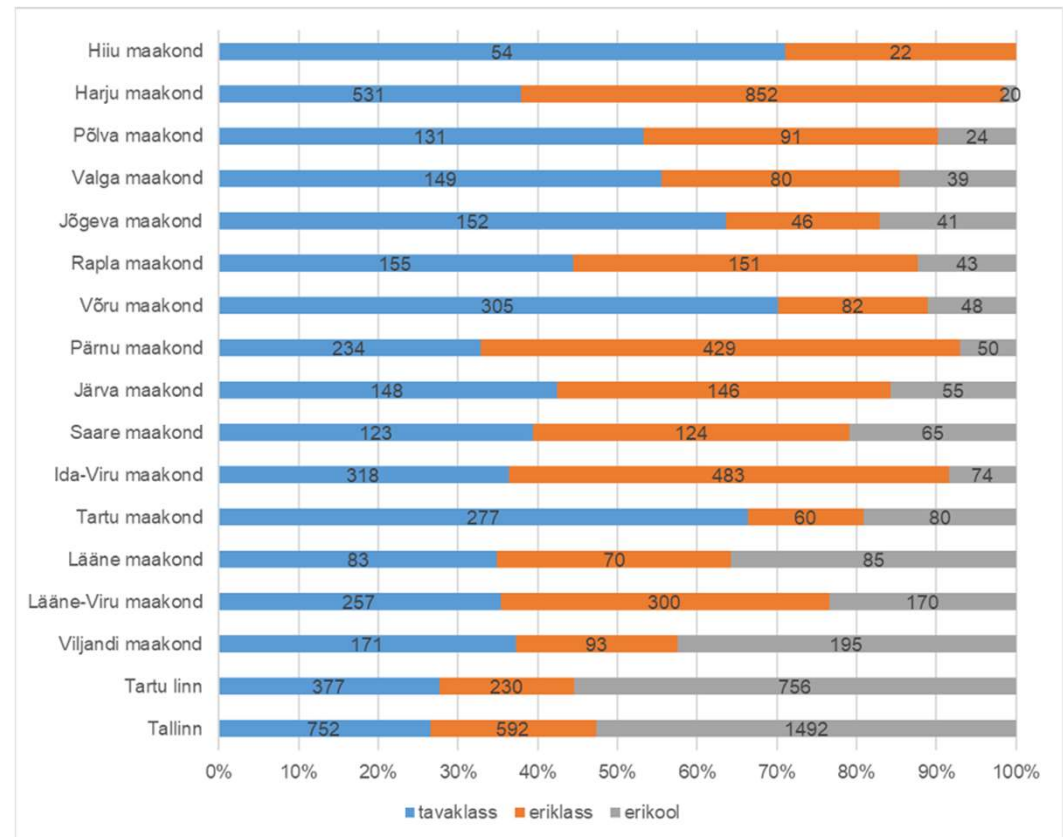
Joonis 35. Haridusliku erivajadusega põhikooli õpilaste jagunemine õppekeele ja klassi liigi kaupa, 2022/2023 õa

Märkused: Joonisel on märgitud vastavalt osakaal kõikidest antud õppekeelega haridusliku erivajadusega õpilasest; haridusliku erivajadusega õpilaste arv.

Allikas: EHIS

- **Piirkonniti on erinevusi** selles, kui suur osakaal haridusliku erivajadusega põhikooli õpilastest õpib erikoolis, tavakooli eriklassis või tavakooli tavaklassis.

Meile ei antud üldse võimalust valida, kuhu kooli laps panna. Öeldi, et meie linnas on nii, et erivajadusega lapsed lähevad kõigepealt sinna X kooli. Ega ma ei osanud nõuda ka, nii läbski. Nüüd on siis selgunud, et õpetaja, kes seda meie kuuest kampa õpetab, on ka ise alles üliõpilane. Kaks aastat on tal veel koolis käia. Ja eks ma saa ju aru ka, et tal ei käi jõud üle sellest kõigest. Sellepärast ta siis helistabki mulle suvalisel ajal koolipäeval ja ütleb, et ole hea ja tule vii laps koju. Või siis saadab sõnumi. See on kohutavalt koormav ja ei võimalda mul ka tööle minna. Laps ei ole vägivaldne ega midagi. (...) No meile ongi määratud tugiisik, aga kuna see klass on nii väike, et sinna ei mahu ühtegi lisatooli, siis öeldi meile, et lihtsalt ei saa tugiisikut võtta, sest ei mahu. Ma isegi uurisin selle kohta, et peab mingi ruutmeetrite arv olema õpilase kohta, aga kui läksin selle jutuga kooli, siis öeldi, et see ei ole klassi kohta, vaid terve koolimaja kohta. Ma lihtsalt ei jõua ja ei taha vaielda ka. X linn ei ole nii suur, et tahaks tülli ka minna inimestega. (Lapsevanem Kairi)

- Toe vajadusega õpilaste haridustee jätkumisel pärast põhikoolist lahkumist näeme, et nii **üldise, tõhustatud kui ka eritoe vajadusega** õpilased **jõuavad sagedamini kutseharidusse kui gümnaasiumisse.**
- **Kutseharidusse** suunduvad mõnevõrra suuremas osakaalus need, kes on õppinud **tavakooli eriklassides**, kuid suhteliselt sarnases osakaalus ka need, kes on õppinud tavakooli tavaklassis või erikoolis.
- **Gümnaasiumisse** jõuavad toevajadusega õppijatest peamiselt **üldise toe õppijad**, kes on õppinud tavakooli tavaklassis.
- Edasi **kõrgkooli** jõuavad peamiselt **üldise toe** õppijad, kes on õppinud **tavakooli tavaklassis**, kuid nende osakaal on siiski oluliselt väiksem kui nendele sobitatud valimis.

Gümnaasiumisse jõudmine	Arv	%
Üldise toe valimi õpilaste sobitusvalim	5425	64,2%
Üldise toe valimi õpilased tavakooli tavaklassis	3278	42,1%
Üldise toe valimi õpilased tavakooli eriklassis	129	25,7%
Üldise toe valimi õpilased erikoolis	14	8,6%
Üldise toe valimi õpilased kokku	3421	40,5%

Kutseharidusse jõudmine	Arv	%
Üldise toe valimi õpilaste sobitusvalim	2212	26,2%
Üldise toe valimi õpilased tavakooli tavaklassis	3976	51,0%
Üldise toe valimi õpilased tavakooli eriklassis	273	54,4%
Üldise toe valimi õpilased erikoolis	68	41,7%
Üldise toe valimi õpilased kokku	4317	51,1%

- Toe vajadusega õpilaste haridustee jätkumisel pärast põhikoolist lahkumist näeme, et nii **üldise, tõhustatud kui ka eritoe vajadusega** õpilased **jõuavad sagedamini kutseharidusse kui gümnaasiumisse.**
- **Kutseharidusse** suunduvad mõnevõrra suuremas osakaalus need, kes on õppinud **tavakooli eriklassides**, kuid suhteliselt sarnases osakaalus ka need, kes on õppinud tavakooli tavaklassis või erikoolis.
- **Gümnaasiumisse** jõuavad toevajadusega õppijatest peamiselt **üldise toe õppijad**, kes on õppinud tavakooli tavaklassis.
- Edasi **kõrgkooli** jõuavad peamiselt **üldise toe** õppijad, kes on õppinud **tavakooli tavaklassis**, kuid nende osakaal on siiski oluliselt väiksem kui nende sobitatud valimis.

Gümnaasiumisse jõudmine	Arv	%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilaste sobitusvalim	4512	54,9%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilased tavakooli tavaklassis	941	28,4%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilased tavakooli eriklassis	349	16,0%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilased erikoolis	282	10,3%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilased kokku	1572	19,1%

Kutseharidusse jõudmine	Arv	%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilaste sobitusvalim	2303	28,0%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilased tavakooli tavaklassis	1733	52,3%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilased tavakooli eriklassis	1249	57,4%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilased erikoolis	1395	51,0%
Tõhustatud ja eritoe valimi õpilased kokku	4377	53,2%

- Tööturu käekäigu analüüs näitas, et **juba üldine tugi** on seotud mõnevõrra sagedamini **töövõime vähenemisega**.
 - **Tõhustatud ja eritoe vajadus** on üldtoest veelgi sagedamini seotud **vähenenud töövõimega**.
- **Sotsiaalhoolekandesüsteemi** jõuavad **tuge vajavad õppurid sagedamini** kui tuge mittevajavad õppurid.
- **Täiendava toe vajadusega õppijate sissetulek** on üldiselt **mõnevõrra väiksem** kui tuge mittevajanud õppijatel. Pole selgeid erisusi tulenevalt sellest, kas toe vajadusega õppijad on **õppinud tavakooli tavaklassis, tavakooli eriklassis**. Mõnevõrra väiksemaks jäävad **erikoolis** õppinute sissetulekud.

Töötukassa töövõime andmed	Arv	%
Üldise toe valimi õpilased: osaline töövõime	636	7,5%
Üldise toe valimi õpilastele sobitatud valim : osaline töövõime	355	4,2%
Üldise toe valimi õpilased: puuduv töövõime	269	3,2%
Üldise toe valimi õpilastele sobitatud valim : puuduv töövõime	71	0,8%

Töötukassa töövõime andmed	Arv	%
Tõhustatud ja eritoe valimi õppurid: osaline töövõime	1673	20,3%
Tõhustatud ja eritoe valimi õppuritele sobitatud valim : osaline töövõime	401	4,9%
Tõhustatud ja eritoe valimi õppurid: puuduv töövõime	1835	22,3%
Tõhustatud ja eritoe valimi õppuritele sobitatud valim : puuduv töövõime	133	1,6%

Missuguseid meetmeid riigi või kohalikul tasandil tuleks muuta või lisada, et iga õppija saaks oma vajadustele vastavat kvaliteetset haridust ning vajaduse korral tuge elukohajärgses lasteaias/koolis ning millised riskid võivad takistada meetmete tulemuslikkuse saavutamist?

Ettepanek 1: Ühtlustada kaasavat haridust puudutavad arusaamad ja uuendada õigusakte.

Eestis tuleb selgelt kokku leppida, mida kaasav haridus tähendab. Uuringust ilmneb, et kaasav haridus võib hõlmata nii tavaklassis, väikeklassis kui ka erikoolis õppimist. Vajalik on alatatada dialoog erinevate osapoolte vahel, et kujundada ühtne arusaam kaasavast haridusest. Oluline on kokku leppida, et kaasava hariduse põhimõtteid tuleb rakendada kõigile lastele ja õpilastele, mitte ainult haridusliku erivajadusega lastele ja õpilastele.

Ettepanek 2: Kujundada süsteemselt kaasavat haridust toetavaid hoiakuid.

Kuigi suhtumine kaasavasse haridusse on muutunud positiivsemaks, on endiselt vaja teadlikult tegeleda kaasava haridusega seotud hoiakute kujundamisega ühiskonnas. Jätkuvalt on oluline tegeleda koolijuhtide, õpetajate ja tugispetsialistide ning teiste koolis õpilasi toetavate inimeste hoiakute kujundamisega, eriti juhtumites, kus erivajadusi peetakse kasvatamatuseks või kohandusi õppetöös tarbetuks lisakoormaks. Samuti ilmnes lapsevanemate hoiakute kujundamise vajadus.

Ettepanek 3: Töötada välja rahastusmudel, mis soodustaks kaasava hariduskorralduse rakendamist.

Kaasava hariduse paremaks rakendamiseks on vajalik rahastuse suurendamine või olemasolevate ressursside (täiendav tööjõukulu ja tegevustoetus) paindlikum kasutamine, et toetada kõikide õpilaste koosõpet kaasavas klassiruumis. Tuleks edasi uurida, millised hariduskorralduslikud praktikad toetaksid kõige paremini erinevate õppijate koosõpetamist kaasavas rühmas või klassis, et tagada kõigile kvaliteetne ja vajadustele vastav haridus.

Ettepanek 4: Kaasata lisapersonali haridusasutustesse ja haridusasutuse välisesse tugisüsteemi (hindamis- ja nõustamissüsteemi).

Riikliku rahastuse suurendamine on vajalik, et võimaldada lisapersonali palkamist haridusasutustesse. Kuna kaasava hariduse rakendamise võimalikkuse peamiseks takistuseks on tugispetsialistide vähesus ja õpetajate valmisoleku puudulikkus, näeme ühe võimalusena erikoolide õpetajate ja tugispetsialistide töö ümberkujundamist selliselt, et sellest saaks senisest suuremat tuge ka lasteaedade ja tavakoolide õpetajad ja lapsed/õpilased.

Ettepanek 5: Vähendada toevajadusega õpilaste arvu rühmades/klassides ja kehtestada rühma/klassi täituvuse piirnormid suurendamisvõimaluseta ning arvestada toevajadusega õppijatega tööd täiendavalt õpetaja koormuses.

Uuringus osalejad rõhutasid, et suure laste/õpilaste arvuga rühmad ja klassid ei sobi kaasava hariduse tõhusaks rakendamiseks. Koolikontekstis toodi välja, et klasside täituvuse ülemine piirnorm peaks olema seadusandlikult kindlalt määratud ilma võimaluseta seda hoolekogu nõusolekul suurendada. Uuritavate hinnangul aitaks väiksem laste arv rühmades ja klassides paremini toetada tuge vajavaid lapsi. Lisaks tuleb arvestada toevajadusega õppijatega tööd täiendavalt õpetaja koormuses, et tagada kõigile õpilastele piisav tähelepanu ja tugi.

Ettepanek 6: Toetada õpetajate omavahelist koostööd lasteaias/koolis ja võimaldada õpetajatele toetavaid teenuseid.

Õpetajate hulgas on vajalik ühtse arusaama kujundamine nii õppimise eesmärkidest kui ka tõhusatest tegevustest tuge vajavate laste/õpilaste toetamisel. Koostöine lähenemine võimaldaks leida ka uusi ja efektiivsemaid viise nende arengu toetamiseks.

Ettepanek 7: Koolitada õpetajaid ja tugispetsialiste kaasava hariduse valdkonnas nii esma- kui ka jätkuõppes.

Vajalik on koolitada ülikoolides piisavalt tugispetsialiste, eriti logopeede ja eripedagooge, et vastata lasteaedade ja koolide nõudlusele. Kaasava hariduse temaatika peaks olema õpetajakoolituse esmaõppes rohkem ja paremini kajastatud. Oluline on, et õpetajakoolituse ja tugispetsialistide koolitustes oleks rohkem ühistööd, et luua alus edasiseks tõhusaks koostööks. Kaasava hariduse täienduskoolitused peaksid pakkuma praktilisi soovitusi, sealhulgas tuge vajavate laste/õpilaste teistega ühes rühma- ja klassiruumis õpetamise kohta ja võimaldama kogemuste vahetamist, et õpetajad ja tugispetsialistid saaksid oma oskusi ja teadmisi pidevalt täiendada ja rakendada parimaid praktikaid.

Ettepanek 8: Suurendada koostööd erinevate sektorite vahel ja ühildada infosüsteemid.

Haridus-, sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna koostöö tuge vajava lapse ja tema pere toetamiseks pole piisavalt tõhus. Suur vastutus lasub lapsevanemal, kes peab haldama dokumentatsiooni ja koordineerima erinevate spetsialistide ning asutuste vahel liikumist. Selle koormuse vähendamiseks tuleks suurendada koostööd erinevate sektorite vahel ja ühildada infosüsteemid.

Ettepanek 9: Koostada üks riiklik õppekava.

Vajalik oleks koostada ühtne põhikooli riiklik õppekava, mis ühendaks praeguse põhikooli riikliku õppekava ja põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava. Selline õppekava võimaldaks õpetajatel koos tugimeeskonnaga paremini vastata iga õppija individuaalsetele vajadustele, luues ja kohandades individuaalseid õppekavasid.

Ettepanek 10: Teha tuge vajavatele õpilastele suunatud kvaliteetne õppevara kättesaadavaks.

Kaasava hariduse tõhusamaks rakendamiseks on oluline riiklikult toetada erinevate õppematerjalide loomist. Kvaliteetsete, tuge vajavatele õpilastele suunatud õppematerjalide kättesaadavus aitaks tagada, et kõik õpilased saavad oma vajadustele vastava hariduse ning õpetajad saavad vähendada õppematerjalide loomise ja kohandamise koormust ja selle arvelt keskenduda enam õpilaste õpetamisele ja individuaalsele juhendamisele.

Ettepanek 11: Analüüsida Rajaleidja tegevusi ja teha ettepanekud tööprotsesside tõhustamiseks ja koostöö edendamiseks haridusasutustega.

Uuringus osalenud sihtrühmad tõid esile mitmeid kitsaskohti Rajaleidja tegevuses. Samuti olid Rajaleidja esindajad kohati kriitilised koolide ja lasteaedade kui partnerite tegevuse suhtes. Tulemused viitavad ebakõladele tööprotsessides ja koostöös ning parendamisvajadustele. Vajalik on põhjalik analüüs Rajaleidja tegevuste kohta ning ettepanekute tegemine tööprotsesside tõhustamiseks.

Ettepanek 12: Suurendada tõenduspõhisust kaasavat haridust puudutavates poliitilistes otsustes.

Kaasava haridusega seotud otsuste tegemisel võiks olla suurem roll riiklikul statistilisel ülevaatel valdkonna kohta, sealhulgas rahastuse, tulemuste analüüsi ja nende tulemuste ühiskonnas levitamise osas. On vaja suurendada teaduspõhisust kaasava hariduse teemadega seonduvate otsuste tegemisel. Kaasava hariduse põhimõtete rakendumist tuleb järjepidevalt monitoorida ja selleks on vajalik sobiva metoodika väljatöötamine ning selle rakendamise integreerimine kitsamalt haridusasutuste ja laiemalt haridussüsteemi põhiprotsessidesse.

Suur tänu!

gerli.silm@ut.ee
ali.leijen@ut.ee